

MISIR HALKI ÜZERİNDE TÜRK HÂKİMİYETİ: 1250-1517 MEMLÜKLER DÖNEMİ

Nihal GEZEN^{1*}

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Aksaray Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

*nhlgzn@gmail.com

+ ORCID: 0000-0002-3075-2532

Öz– Orta Çağ Türk-İslam Devletleri içerisinde en güçlü ve nüfuzlu devletlerden birisini teşkil eden Memlûk Devleti, 1250-1517 yılları arasında Mısır ve Suriye’de hâkimiyet sürmüştür. Bu devlet, sahip olduğu bazı özellikleri sebebiyle Türk-İslam Devletleri’nden farklılık göstermektedir. Memlûk Devleti’ni, diğer devletlerden farklı kılan ve tarihini de bir bakıma ilgi çekici yapan sebepler ise; öncelikle Memlûklerin, Sultanlık makamı gibi devletin üst düzey görevlerinde yer almalarından önceki süreç içerisinde, köle kimliğine sahip olmalarıdır. Ayrıca memlûk sisteminin en mütakâmil bir şekilde uygulandığı Memlûk Devleti’nde, saltanat için veraset sistemi yani saltanatın babadan oğula intikali anlayışı bulunmamaktaydı. Son olarak, askeri bir karaktere sahip olan Memlûk Devleti, etnik menşei, dil vs. her bakımdan kendilerinden farklı olan bir topluma, 267 sene hükmedip, esasında ait olmadıkları ancak hâkim oldukları sahalara sosyal, ekonomik ve kültürel bakımlardan gelişimine katkı sağlamışlardır. Biz bu çalışma ile Memlûklerin yöneticisi oldukları Mısır ve Suriye sahasında, yerli halk üzerinde nasıl hâkimiyet ve nüfuz sağladıklarını yöneten yönetilen ilişkisi bağlamında izah etmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler– Memlûk Devleti, Memlûkler, Mısır Halkı, Hâkimiyet, İtaat Etmek

TURKISH RULE OVER THE EGYPTIANS: 1250-1517 THE MAMLUKS PERIOD

Abstract – The Mamluk State, one of the most powerful and influential states among the Medieval Turkish-Islamic States, dominated Egypt and Syria between 1250 and 1517. This state differs from the Turkish-Islamic States due to some of its characteristics. The reasons that make the Mamluk State different from other states and make its history interesting in a way are; first of all, the Mamluks had the identity of slaves in the process before they took part in the high-level positions of the state, such as the Sultanate. In addition, in the Mamluk State, where the mamluk system was applied in the most perfect way, there was no inheritance system for the sultanate, that is, the understanding of the inheritance of the sultanate from father to son, finally, the Mamluk State with a military character, ethnic origin, language, etc. was able to rule a society that was different from themselves in every respect for 267 years, and contributed to the social, economic and cultural development of the areas they did not actually belong to but dominated. With this study, we will try to explain how the Mamluks ruled over the local people in Egypt and Syria, in the context of the governed and governed relationship.

Keywords – Mamluk State, Mamluks, Egyptian People, Domination, Obey

GİRİŞ

Devlet, yöneten ve yönetilen şeklinde ikiye ayrılan siyasal bir iktidardır. Devletin toplumsal yapısı bu minvalde, yöneten yönetilen ilişkisi üzerine kuruludur. Yönetilen kesimi oluşturan halk/toplum, devletin bir unsuru olmakla beraber, aynı zamanda devleti meydana getirendir. Toplum, başta aile olmak üzere toplumsal hayatın çeşitli kesimlerinde farklı farklı yapılardan oluşur. Söz konusu bu toplumsal yapılarda ise, etkileme, kontrol etme ve gerektiğinde, zor kullanmaya dayalı bir iktidar olgusu meydana gelmektedir. Bununla beraber oluşan bu iktidar olgusu, sosyal iktidar niteliğinde olup, siyaset biliminin konusu olan siyasal iktidar değildir. Siyasi bir toplumun ürünü olan siyasi iktidar; kaynağı, kapsamı, sınırları ve devletin oluşmasını sağlayan mahiyete yani toplumlara ve toplumsal dinamiklere göre farklılık arz etmektedir. Bir başka deyişle, unsurlar aynı olsa da içerik farklı olabilmektedir (Ceylan, 2003:89-91; Kapani, 2007:14). Çalışma konumuzu oluşturan Memlûk Devleti de bu minvalde, halk ve yöneticileri bakımından kendisine mahsus özellikler taşımaktadır. Biz bu çalışma ile Memlûklerin, yöneticisi oldukları Mısır ve Suriye coğrafyasında, halk üzerinde nasıl hâkimiyet ve nüfuz sağladıklarını yöneten yönetilen ilişkisi bağlamında ele alacağız.

Mısır Halkı Üzerinde Türk Hâkimiyeti

Orta Çağ'da önemli devletler arasında yer alan Memlûk Devleti'nin tarihi, orijinal ve oldukça ilgi çekici bir yapıya sahiptir (Mâcid, 1979:7; Kortantamer, 1984:27). Türk-İslam tarihinde önemli bir yeri olan Memlûk Devleti, 1250-1517 yılları arasında iki buçuk yüzyıl Mısır, Suriye, Hicaz ve Güney Anadolu'da hâkimiyet kurmuştur. Bu devlet, bir emirin liderliğinde önemli faaliyetler içerisinde bulunmanın sonucunda önce Bahrîyye (el-Memâlik el-Bahrîyye) daha sonra Burcîyye (el-Memâlik el-Burcîyye) şeklinde isimlendirilen Memlûklerin yönetiminde ve idaresinde 267 sene hüküm sürmüş olup, sahip olduğu kuvvetli teşkilatı itibarıyla de Haçlıların ve Moğolların saldırılarını önleyebilmiştir (Mâcid, 1979:10, 11; Tekindağ, 1971:1)

Memlûkler, memlûk sistemi ile İslami kadro içerisinde ortaya bir çıkmış bir teşekküldür. Onlar, satın aldıkları hükümetlerin çıkarları doğrultusunda, Kal'atul Cebel'de tabaka (ç.tibâk/atbâk) adı verilen askeri okullarda, askeri ve dini bir eğitim almak suretiyle yetiştirilip, kendilerini

satın alan halife, sultan veyahut emirin amacına yönelik olarak ayrı bir grup teşkil etmek suretiyle hizmet vermekteydiler. Askeri memlûk sistemi, belirtmiş olduğumuz bu maksatlar ile aynı şekilde IX. yüzyıldan XIX. yüzyıla kadar bir takım değişiklikler ile İslam âleminde bilhassa da Mısır'da önemli bir rol oynamıştır. Başlangıçta çok da ehemmiyetli olmayan bu sistem, zaman içerisinde gelişerek Fatmîlerde, Eyyûbilerde ve bizzat kendi ismi ile izafe olunan Memlûk Devleti'nde en mütakâmil bir şekilde ortaya çıkmıştır. Aynı sistemin değişik bir tarzda uygulaması, Osmanlı Devleti'nde de söz konusu olmuştur (Tekindağ, 1971:2; Abâdî, 1982:9; Berkey, 2015:178, 179; Tomar, 2010:288).

Memlûk Devleti'nin yönetimi, Memlûkler tarafından gerçekleştirilmekteydi (Aşûr, 1992:16). Bu sebeple devletin idaresi, askeri bir idareye dayanmaktaydı. Buna binaen askeri ve idari makamlar, asker olan Memlûk emirlerinin idaresindeydi (Kortantamer, 1984:27). Memlûklerde devletin en üst makamını, Sultanlık makamı oluşturmaktaydı. Memlûk Sultanı, yerli halk ve göçebelerden oluşan tebaası için mutlak bir hükümdar pozisyonunda idi (Kortantamer, 1984:30).

Memlûk Devleti, adından da anlaşılacağı üzere kölelik sistemi üzerine kurulmuş bir yapıya sahiptir (Hüseyin, 2000:153). Nitekim bu devlete daimi olarak getirilen¹ kölelere, öncesinde askeri ve dini bir eğitim verilmekteydi. Onlar, aldıkları bu eğitim sonucunda ordunun çeşitli kademelerinde yükselebildikleri gibi, saltanat tahtına dahi çıkabilmekteydiler. Memlûk Devleti'nin temeli, memlûk sistemine dayanması bakımından devlet, askeri karaktere sahipti. Memlûk Devleti'nde uygulanan bu sistem, diğer İslam devletlerinden farklı olarak orijinal bir niteliğe sahipti. Ayrıca bu durum sadece İslam devletleri için değil, dünyadaki herhangi bir devlet için de geçerlidir. Çünkü Memlûkler haricinde hiçbir devlette, istisnaları olmakla beraber, köle olarak getirilenlerin daimi olarak Sultanlık makamında yer almaları örneğine rastlanmamaktadır (Kortantamer, 1984:1-9).

Eyyûbiler zamanından itibaren, temelde Moğol istilasının yaratmış olduğu karışıklıklar sebebiyle cesaretleriyle maruf olan Kıpçaklardan ve onlardan teşekkül eden gruplardan çok sayıda köle satın alınmaya başlanmıştır (Mâcid, 1979:11; Sümer, 1969:27). Sayıları her geçen gün hızla artan bu Kıpçakların adı, bir Türk kavmi ve bu kavmin öncülüğünde kurulan kavimler birliğinden

¹ Memlûkler üç çeşit usülle temin edilmekteydiler. İlki satın alınarak, ikincisi esir veyahut savaş yoluyla ve son olarak hediye takdimi şeklinde gerçekleştirilmekteydi (Takkuş, 2015:16).

gelmekteydi. VIII. yüzyıldan itibaren Kıpçak adı, Müslümanlar tarafından kullanılmaya başlanmış olup bu isim, İslam tarih ve coğrafya edebiyatında da zikredilen tarihten itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Kıpçaklar Anadolu'ya, Balkanlar'dan ve Kafkaslardan olmak üzere farklı zamanlarda ve değişik sebepler ile gelmişlerdir. XIII. yüzyılın başından itibaren, hayat şartlarının zora girmesi sebebiyle Kıpçakların, bilhassa kıtlık ve hayvan hastalıklarının görüldüğü zamanlarda, sağlıklı olan çocuklarını para karşılığında sattıkları bilinmektedir. Para karşılığında satılan bu Kıpçak çocukları, Mısır'da Eyyübiler zamanında, özel kışlalarda eğitime tabi tutulmakta ve onlardan askeri güç olarak istifade edilmekteydi. Bu zamandan itibaren artık Suriye ve Mısır'a çok sayıda Kıpçak çocuklarının ve gençlerinin getirildiği ve onların orduda yer aldığı bilinmektedir. Sayıları ve nüfuzları artan bu Kıpçakların, zaman içerisinde Memlûk Devleti'nin idari ve askeri yapısında oldukça etkili olmaya başladıkları ve üst düzey görevler ifa ettikleri de bilinmektedir. Nitekim sayıları ve nüfuzları artan bu Kıpçaklar, 1250 yılında kurulan Memlûk Devleti'nin idaresini ele geçirmişlerdir. Kıpçak Türklerinin sadece Mısır ve Suriye'ye değil Hindistan'a da köle tüccarları vasıtasıyla memlûk olarak girmeleri sebebiyle, Türk menşeililerden başka hiçbir kavmin böylesine geniş bir coğrafya üzerinde yayılma gösteremediği bilinmektedir (İbn Haldun, 2000:427; Mâcid, 1979:11,12; Gökbel, 2000:27, 28, 105, 134, 135, 288).

Kıpçaklar, esir olarak getirilenlerin yanı sıra, Moğolların saldırıları neticesinde 1223 ve 1238 yıllarında almış oldukları mağlubiyetler üzerine, kitleler halinde bölgeye dağılmaya başladıkları sırada, bozkır geleneklerini de beraberlerinde getirerek, Mısır'a gelmişler ve Oğuz-Türkmenleri gibi buradaki Memlûk hâkimiyetinin en önemli unsuru olmuşlardır (Tekindağ, 1971:5). Burada zaman içerisinde nüfuzu artmaya başlayan bilhassa Moğol istilasına uğrayan Kıpçak Memlûklerinin, ayrı kışlalarda hep birlikte yer almaları sebebiyle ana dillerini unutmadıklarını belirtmeliyiz (İbn Haldun,

2000:426-429; Kurat, 2002:99, 100; Şeşen, 1969: 35, 36; Gökbel, 2000:99, 100).

Moğol istilasının yaratmış olduğu karışıklıktan istifade ederek, Eyyûbi Sultanı el-Melik es-Salih Necmeddin Eyyûb, çok sayıda Kıpçak satın almıştır. Bu Kıpçaklar, cesaretleri, binicilikleri, ok atma ve savaşçılıktaki sahip oldukları üstün meziyetleri, vücut yapıları ve sadakat açısından efendilerine bağlılıkları ve asil olmaları gibi çok sayıda üstün meziyete sahiptiler. Bu sebeplerle 1241 yılında Necmeddin Eyyûb, satın aldığı ve sayıları Mısır'da hızla artmaya başlayan bu yabancı unsur içerisinde, bilhassa Kıpçak ve Harezmlilerden oluşan, kendisine mahsus yeni bir memlûk grubu oluşturmuştur. Bu grubun adı Bahrîyye olup Necmeddin Eyyûb, kardeşi II. el-Melikü'l Adil'e karşı güç kazanmak ve Eyyûbi Devleti'ni merkezileştirmek için çevresinde kendisine bağlı çok sayıda Türk unsuruna dayalı bu grup için köle edinmiştir. Bu grup, XIV. yüzyılın sonlarına kadar Mısır'da söz sahibi olmuştur. Dolayısıyla Mısır'da, yerli halktan farklı olarak Kıpçak'lardan ve Harizmlilerden teşekkül eden Bahrîyye grubu oluşmuştur. Nil'in üzerindeki Ravda adalarındaki kaleleri müstahkem bir hale getiren Necmeddin Eyyûb, kara ile irtibatı da sağladıktan sonra burayı kendisine merkez edinmiştir. Onun buraya yerleştirdiği memlûkleri, Nil'e nispetle el-Memâlik el-Bahrîyye ismini almıştır (İbn Haldun, 2000:430; İbn Tağrıberdî, 1988:3,4; Tekindağ, 1971:6; Koprman, 1991:512; Takkuş, 2015:26, 27).

Zaman içerisinde nüfuz sahibi olmaya başlayan bu Kıpçak grupları beraberlerinde getirmiş oldukları adet ve ananelerini de devam ettirmişlerdir. Nitekim onlar geldikleri yerler ile ilişkilerini birden kesmemişlerdir. Kıpçaklar, kendi ırklarına mensup olanlar ile münasebetlerini devam ettirmek suretiyle, Mısır'da kendi dillerini konuşmaya devam etmişlerdir (Tekindağ, 1961:26). Bu sebeple bazı Arap müellifleri, Kıpçaklar ve Oğuz-Türkmenleri ile olan münasebetlerde kolaylık sağlaması bakımından çok sayıda eser kaleme almıştır.² Bu eserler, Oğuz-Türkmençe ve Kıpçak Türkçesinin³ Mısır'daki ehemmiyetini göstermektedir (Tekindağ, 1961:5, 6).

² Bu eserlerin büyük bir çoğunluğu, Mısır'da meydana getirilmiştir. Memlûklerin, aynı kışlalarda bir arada yaşamaları sebebiyle dillerini unutmadıklarını ifade etmiştik. Memlûklerin, Mısır coğrafyasına hâkim olmalarıyla birlikte, onların dilinin yani Kıpçak Türkçesinin, zaman içerisinde yerli halk tarafından öğrenilmesi gereği hâsıl olmuştur. Buna sebep, Memlûk Sultan ve emirlerinin sadece Türkçe konuşuyor olmaları idi. Nitekim Sultan Berkuk'un saltanatı zamanında hukuki meseleler dahi Türkçe konuşularak hallediliyordu. Buna binaen Kıpçak'ça yazılan ilk eserler, lügat-gramer kitaplarından meydana getirilmiştir. Bu kitapların yanı sıra Kıpçak Türkçesiyle telif ve tercüme edilmiş, dini ve dünyevi konuları kaleme alan eserler de mevcuttur. Dünyevi konuları ele alan eserlerin önde gelenleri, atçılık, okçuluk gibi esasında askerliğe dayanan çalışmalardan oluşmaktadır (Gökbel, 2000:170). Lügat ve gramer kitaplarından en temel olanları; Arap filolog Ebü Hayyan tarafından Türk dilini öğretmek amacıyla hazırlanmış ve 1312 yılında tamamlanmış olan *Kitâbu'l İdrâk li Lisani'l Etrâk*; Mısır'da Konyalı bir Türk olan Halil b. Muhammed b. Yusuf el-Konevî tarafından Araplara Türkçeyi öğretmek amacıyla yazılmış *Kitâb-ı*

Mecmâ-ı Tercümân-ı Türkiye Acemi ve'l Muğali; yazarı bilinmeyen ancak 1425 yılından önce Mısır'da yazıldığı tahmin edilen bir diğer Kıpçak Türkçesine ait sözlük ve gramer kitabı, *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'l-Lügati't-Türkiyye* adlı eser ve son olarak 15. yüzyıl başlarında Arapça kaleme alınmış bir Türk dili grameri olan *El-Kavâninü'l-Küllîyye Li-Zabti'l Lügati't-Türkiyye* adlı eserlerdir. Okçuluk ve atçılıkla ilgili kaleme alınmış temel eserlerden; *Baytaratu'l Vâzih*; binicilik kitabı olan *Münyetu'l Guzâtı*; Farsçadan Türkçe'ye tercüme edilen atçılık ve veterinerlik ile ilgili *Kitâbu'l-Hayl*'i ve son olarak okçulukla ilgili Arapça eserlerden derlenerek Türkçe'ye tercüme edilen *Kitâb fi-İlmi'n-Nüşşâb (Hulâsa)* adlı eserleri söyleyebiliriz (Demirci, 2003:54-60). Bu Türkçe eserlerin yanında Türk âlimler tarafından Arapça kaleme alınmış eserler de mevcuttur. Selefleri Zengiler ile Eyyübiler dönemlerinden itibaren Memlûkler zamanında, Arapça önemli eserler kaleme alanların başlıcalarından İbn Tağrıberdî ve İbn İyas'ı örnek olarak gösterebiliriz (Ahmet bin Fazlân, 2020:262-265).

³ Kıpçak Türkçesi, Türk dillerinin farklı lehçelere ayrılması ile kendi başına bir dal olarak ortaya çıkmıştır. Türk dilcileri tarafından

Bununla beraber bu eserler, devleti yönetenlerin Arapça, halkın da Türkçe bilmemesi göz önünde bulundurulduğu zaman, yaşanabilecek olan dil yani iletişim sıkıntılarının önüne geçilebilmesi bakımından önem taşımaktaydı (Sülükçü, 2017:423, 424).

Kıpçakların, Kıpçak Türkçesini unutmamaları ve hâkimiyet kurmaya başladıkları Mısır'da, nüfuzlarını gün geçtikçe devam ettirmeleri, dolayısıyla Kıpçak Türkçesi, Mısır'da aristokrasi sınıfının dili haline gelmişti (Kurat, 2002:99). Nitekim Memlûkler döneminde Türk dili, İslam dünyasında Arapça ve Farsçadan sonra üçüncü kültür dili olarak ortaya çıkmıştır (Ahmet bin Fazlân, 2020:266).

Memlûklerin ve Memlûk Sultanlarının büyük bir çoğunluğunun Türk olması sebebiyle Türk dili, Memlûk Devleti'nin resmi dili kabul edilmiştir (Tekindağ, 1961:1). Memlûk Sultanları, Türkçe konuşmakta ve okumaktaydılar. Bununla beraber Arapça ve Farsça eserleri de Türk diline tercüme ettirmektedirler. Onlar böylelikle Türkçe eserlerden meydana gelen kütüphanelerin teşekkül etmesine katkıda bulunmuşlardır (Koprman, 2005:60, 61).

Memlûklerin beraberlerinde getirdikleri Türk kültürüne sahip çıkmaları neticesinde, başta dil olmak üzere giyim-kuşam, beslenme, eğlence gibi yaşam tarzları ve askeri kurallar gibi kültürlerini devam ettirmeleriyle de Mısır'da Türk kültürü daimi olarak sürdürülmeye devam etmiştir (Kortantamer, 1999:183; Kanat, 2007:54).

Memlûk Sultanları, devletin siyasi tarihi boyunca uzunca bir süre, Mısır ve Suriye'nin yerli halkına karışmadan, onlardan ayrı olarak hâkim ve imtiyazlı bir sınıf oluşturmuşlardır. Öyle ki onlardan bazıları, Arapçayı hiç öğrenme gereği dahi duymamıştır (Aşûr, 1992:30; Yiğit, 2019:379). Ancak buradan Memlûk Sultan ve emirlerinin tamamı için aynı şeyi söylememiz mümkün değildir. Onlardan bazıları Arapça ile edebî eserler telif edebilecek kadar Arapça bilmekteydiler. Bununla beraber çoğu Arapça bilmeyip, ümmi olup, Türk dilini konuşmaktaydılar (Kortantamer, 1988:232; Sülükçü, 2017:232).

Memlûk Sultanları ve idarecileri, memlûklerin sahip oldukları askeri ruh hallerini kaybetmemeleri için Burcî Memlûkler dönemine kadar onların, yerli halktan kızlar ile evlenmelerine mani olup⁴, Türk veyahut Çerkez kızları ile evlenmelerini

sağlamışlardır (Aşûr, 1992:28; Yiğit, 2019:379). Bunun için de Memlûklere hususi olarak getirtilen Türk kızlarına maaş dahi bağlanmıştır (Koprman, 2005:56).

Ancak Burcî Memlûkler dönemine geldiği zaman, askeri memlûk sisteminin de bozulmasına muvazi olarak, Burcî Memlûklerin ilk zamanlarında, Sultan Berkuk döneminden itibaren, Sultanların vermiş olduğu izinle Memlûkler, kırsallarından çıkıp şehirlî kadınlar ile evlenmeye başlamışlar ve ayrıca Sultan memlûkleri, farklı meslekler ile de meşgul olmaya başlamışlardır (Yiğit, 2019:134, 135).

Siyasi olarak bunun sonucunda askeri memlûk sistemi zarar görmüştür. Bu menfi durumla beraber Bahrî Memlûkler dönemindeki, Memlûkler ile halk arasında oluşan uzun mesafe, Burcî Memlûkler döneminde biraz daha azalmış ayrıca onların halk ile kültürel bakımdan etkileşimlerinde de artış görülmüştür.

Memlûklerde toplum; sabit ve kapalı bir yapıya sahip olmakla beraber, temel olarak iki kesimden teşekkül etmekteydi (Keleş, 2002:749). İlk kesimi, devletin idaresini elinde tutan askeri sınıf, ikincisini ise; askeri sınıftan etnik menşei itibarıyla farklı olan yani tüm sınıflarıyla beraber bu askeri sınıftan olmayan, çeşitli sosyal tabakalardan meydana gelen halk kesimi oluşturmaktaydı (Kara, 2017:637). Bu iki kesim arasında istisnaları olmakla beraber bir geçişlilik söz konusu değildi. Nitekim askeri sınıfı oluşturan Memlûkler, buna katıyen müsaade etmemişlerdir (Ayaz, 2007:45). Askeri ve hâkim sınıf; giriş kısmında belirttiğimiz gibi Mısır ve Suriye coğrafyasına memlûk olarak getirilip, askeri eğitimden geçirildikten sonra Sultan, ümera ve onların memlûklerinden oluşmaktaydı (Yiğit, 2019:379).⁵

Memlûk Devleti'nde yöneticiler, Mısır ve Suriye halkına her bakımdan yabancı olmaları sebebiyle aralarında bir bağ mevcut değildi. Bu sebepten onlar, yerli halka karşı büyük ölçüde varlıklarının meşruiyeti bağlamında münasebet kurmuşlardır. Memlûkler, idareleri altındaki halkı, kendilerinden daha aşağı seviyede görmüşlerdir. Mısır ve Suriye coğrafyasında imtiyazlı bir askeri sınıf olarak hüküm sürmüşlerdir. Memlûkler, ihtiyaç duymaları sebebiyle sadece idari işler için bir dereceye kadar yerel halktan istifade ederek, onları askeri işlere dâhil

⁴“Orta Türkçe” olarak da adlandırılan bu isim yani dil, yapılan tasniflere göre değişimle birlikte “Batı Türkçesi” olarak da adlandırılmaktadır (Kurat, 2002:100).

⁵Memlûklerin, yerel halkın kızları ile evlenmeleri yasak idi. Ancak onların çocukları (evladu'n-nâs) için bu yasak geçerli değildi. Bu sebeple onlar yerel halk ile karışmakta ve nitekim bu yüzden de

devamlı surette memlûk satın alımı gerçekleştirilmekteydi (Yiğit, 2019:379, 380).

⁶Memlûklerde kölelerin/memlûklerin tacirler tarafından satın alınıp kırsallara yerleştirilmesi, orada askeri okullardaki eğitim süreçleri ve bu eğitim sonunda diplomalarını alıp azad edilişleri hakkında geniş bilgi için bkz. (Ayalon, 1989: 211-247).

etmemişlerdir (Koprman, 1992:28; Ayaz, 2015:117-121).

Siyasi ve idari otorite sahibi olan askeri sınıf, her ne kadar dini, adli ve divani görevlere yerli halktan olan ilim adamlarını tayin etseler dahi sonuçta onlar da askeri sınıfa mensup bir emire tabi olmaları dolayısıyla devletin idaresi ile ilgili söz sahibi olmadıkları gibi herhangi bir yaptırım gücüne de malik değillerdi (Mâcid, 1979:41; Yiğit, 2019:379-381).

Tarihte kurulan devletlerden, hâkim bir sınıfı temsil eden zümrelerin, uzunca bir süre kendilerini yerli halktan ayrı tuttuğu ve onlarla kaynaşma yoluna gitmediği bilinmektedir (Budayev, 2019:2003). Bu şekilde hâkimiyet süren devletlerden birisi de Memlûk Devleti idi. Nitekim Memlûkler, yerli halkla uzunca bir süre hiçbir şekilde karışmamış ve aristokrat bir sınıf oluşturmuşlardır. Onlar, bilhassa Bahri Memlûkler döneminde bu konuya oldukça hassasiyet göstermişlerdir. Hiçbir memlûk, konu ne olursa olsun memlûk olmayan sivil birisi ile münasebette bulunmazdı. Buna binaen Memlûk tarihinde, yönetenler ile yönetilenler arasında, uzun bir mesafe söz konusu iken, yönetilenler kendilerini alakadar eden olaylar karşısında bir nevi seyirci pozisyonunda kalmışlardır. Nitekim böylelikle yerel halk, kendilerinden ne istenmiş ise onu yapmış, kendilerine ne emredildiyse emirleri yerine getirmişlerdir.

Memlûk Devleti'nde yönetilen kesimi oluşturan ve pasif bir konumda yer alan Mısır toplumu, çeşitli sosyal tabakalardan meydana gelmekteydi. Bu tabakalar birbirlerinden çeşitli açılardan farklılık göstermekte ve her bir tabaka, hak ve görev bakımından birbirlerinden ayrılmaktaydı (Koprman, 1992:29).

Makrizî, Mısır toplumunu, gelir, emniyet, istikrar, idari ve siyasi açıdan yedi sınıf halinde taksim etmiştir. Bu sınıflar; devlet ricali, elit tabaka (üst düzey tüccarlar, fakihler, soylular), orta sınıf (orta halli tüccarlar, maaşlı ve ücretliler, pazarcılar), çiftçiler, köylüler, sanatkârlar ve küçük el sanatları erbabı ve son olarak tüm bunlardan yoksun olan yoksullar idi (el-Makrizî, 1997:147-150). Makrizî'nin yapmış olduğu bu tasnif, bir takım eksikliklerle beraber genel olarak bize Memlûklerde toplum yapısını sunmaktadır.

Mısır halkını, yaşadıkları yerler bakımından tasnif edersek, şehirde yaşayanlar, köy sakinleri ve son olarak bedeviler şeklinde bir gruplandırma yapmamız mümkündür. Mısır ve Suriye şehirlerinin Memlûkler zamanında, dünya ticaretinin kavşak noktası haline

alması sebebiyle bilhassa Kahire, İskenderiye, Dimyat, Dımaşk, Beyrut gibi şehirler adeta birer cazibe merkezi haline gelmiştir. Dolayısıyla halkın büyük bir kısmı, bu şehirlerde yerleşim göstermiştir. Şehirlerin aksine köylerde yaşayanlar ise, toprağa bağlı çiftçiler ve özellikle hububat tarımında faaliyet gösteren imalathane sahiplerinden oluşmaktaydı. Çiftçiler, toprağın sahibi olan askerlerin denetimi altında, kendilerine devlet tarafından yüklenen ağır vergileri ödemekle mükelleftiler. Bu bakımdan maddi sıkıntı çeken çiftçiler, üstüne bir de bedevilerin saldırıları sonucunda büyük zorluk çekmekteydiler. Söz konusu bedeviler ise, kırsal bölgelerde yaşamakta olup, Mısır ve Suriye'de yaşadıkları tüm yerlerde, köyleri basmak, kervanları yağmalamak, asayiş bozmaya yönelik her türlü faaliyeti sergilemekten herhangi bir çekince duymamışlardır (Aşûr, 1992:56-63; el-Makrizî, 1997:342, 343; Ayaz, 2015:120, 121).

Memlûkler döneminde, Mısır ve Suriye coğrafyasında çeşitli bölgelerde yarı göçebe bir halde yaşayan Arap kabileleri ise, daha yerel toplumsal bir yapılanmaya sahip olup, devleti yönetenler ve halk içinde daimi olarak huzursuzluk kaynağı olarak görülmüştür (Koprman, 1992:30; Kara, 2017:637).⁶

Burada çok tabii olarak yerli halkın, kendisinden etnik menşei bakımından farklı olan askeri bir zümreye neden itaat etmiş olabileceği akla gelebilir. Bir başka deyişle yönetilenler sınıfında yer alan ve çoğunluğunu Araplaşmış Kıptilerin oluşturduğu yerli halk, Mısır'ın iktidarına sahip Memlûklere neden itaat etmiş olmalıdır?

Esasında yönetilenlerin iktidarını kabul etmenin çok çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan başlıcaları: ceza korkusu, menfaat umudu, çaresizlik duygusu, ilgisizlikten ve bıkkınlıktan, farklı bir seçenek olmamasından ve bazı ortak değerleri sorgulamadan iktidardakileri doğrudan kabul etme gibi sebeplerden oluşmaktadır. Yöneten kesim için bu sebeplerden hangisi olursa olsun aslında, bunun çok da bir ehemmiyeti yoktur. Önemli olan bu sebeplerden herhangi birisinin, onların iktidarlarına meşruluk sağlamasıdır. Bununla beraber iktidarın sahipleri, yönettikleri halkı, kendilerini sınırlayan bir güç olarak görmezdi. Onlar, iktidardakilerin meşruiyetlerini sağlamalarına yardımcı olan unsurlar olarak görüldüğünden, kendi rızaları veyahut zorlama yolu ile yöneticilere itaat etmelerinin de bir önemi yoktur. İktidar için esas olan, halkın bir şekilde kendilerine rıza göstermeleridir (Gezen, 2019:9).

Memlûklerden önce Mısır coğrafyasında, teşekkül etmiş diğer Türk-İslam devletleri zamanında da Türklerin bu coğrafyada yerli halktan farklı bir kültür

⁶ Memlûkler döneminde Arapların isyanları için bkz. (Ayaz, 2007:53-68).

yapısına sahip olduğunu, dolayısıyla Mısır halkının⁷ Memlûklerden önce de kendilerine yabancı olan bir grup tarafından yönetildiğini biliyoruz. Bununla beraber Tolunoğulları'ndan önce burada sadece Arap kültürü hâkimken, Memlûklere kadar uzanan süreçte zaman içerisinde, Eyyûbiler vasıtasıyla Büyük Selçuklu Devleti'nin kültür yapısının Afrika'ya sokulmasıyla beraber İran, Arap ve Türk kültürü karışımından meydana gelen kendine has ayrı bir kültürel oluşum ortaya çıkmıştır. Siyasi açıdan Tolunoğulları zamanından Memlûklere kadar uzanan süreçte burada saltanat süren Türk devletlerinin bu coğrafyada hâkim olmalarını sağlayan en önemli etkenin, bu devletlerin askeri karakterli bir devlet yapısına sahip olması gözükmektedir (Hitti, 1980:1003, 1004).

Türklerin Mısır'a yönelmesinin ve bu bölge üzerinde yerleşim göstermek istemelerinin elbette ki siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel açılardan birçok sebebi bulunmaktaydı. Nitekim Mısır, eski çağlardan itibaren köklü bir tarihi birikime sahipti ve burası küçüklü büyüklü birçok devletin üzerinde hâkim olmak için mücadele verdiği bir coğrafyadır. Mısır için Herodot'un, "Mısır, Nil'in hediyesidir" sözü, Mısır'ın üzerinde hâkimiyet kuran her devlet ve topluluk için ne denli büyük bir kıymet arz ettiğini göstermesi bakımından son derece önem taşımaktadır. Nil nehri, Mısır'a tarih boyunca her zaman hayat veren, Mısır'ın jeopolitik açıdan önem kazanmasında birinci derecede rol oynamaktadır. Bu nehir, güneyden kuzeye doğru uzayarak Akdeniz'e dökülmektedir. Tarih boyunca Mısır'daki yerleşim, Mısır'a hayat veren Nil nehri etrafında gerçekleşmiş olup burada yerleşim gösteren topluluklar, çoğunlukla tarımla uğraşmışlardır.

Memlûkler dönemi tarih yazarlarından Makdisî, Türklerin Mısır'a getirilmesini, Mısır ve halkı için Allah'ın onlara vermiş olduğu bir nimet, gizli hikmet ve lütuf olarak değerlendirmektedir. Makdisî'nin, Türklerin Mısır'a gelmesi veyahut getirilmesi ile ilgili tespitleri ve Türklerin Araplardan farklı olarak hangi yönlerden ayrıştığı, kendisinden birebir aldığımız sözleriyle şu şekilde ifade edilmektedir; "Bil ki, Allah kullarına sayısız büyük nimetler bahşetti. Sadece onun insana verdiği İslam ve Mısır'a Türklerin getirilmesi nimet olarak bize yeter. Onlar diğer birçok nimetle, değerli özellikle başka birçok insanlardan ayrılırlar. İnsanların çoğu hatta hepsi bunu bilmezler. Bu, bir Allah vergisidir, Allah onlara vermiştir. Bu onun kimseye bildirmediği bir manadır (sırdır). Belki bunun sebebi, Arapların fesat çıkarması, taşkınlıklarıdır (Makdisî, 2019:69, 70)."

Makdisî, Araplar için Türklerin ülkelerine gelmeleri ve başlarına yönetici olarak geçmelerinin bir lütuf olduğunu bildirmekle beraber, Türkler için de aynı şekilde bu durumun onlara Allah tarafından verilmiş bir nimet, lütuf olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir;

Allah'ın yarattıklarına, kudretine, Türklerin hallerinin başlangıcına, sonuna bak. Allah onları küfür ve sapıklıktan nasıl kurtardı. İman ve İslam yoluna nasıl sevk etti. Fakir ve muhtaçken nasıl zengin, mal sahibi kıldı. Esaret, kölelik olan küfür zincirinden kurtarıp nasıl hür ve Müslüman kıldı. Çeşitli dünya nimetleri verdi, derecelerini yükseltti, Müslümanlara emir ve hâkim, yeryüzünde istediği kullarına sultan kıldı. İslam dininin bereketiyle dünyadaki âlimler, fakihlerden nasıl faydalandırdı, diğer güzel sıfatlara, huylara, faydalı adaba nasıl sahip kıldı (Makdisî, 2019:69, 70).

Türkler zorla, istemeden, esaret yoluyla fakirlik, açlık, küfür ülkesinden İslam, peygamberler, sahabe, ulema, evliya ülkelerine getirilmekteydiler. Onlar İslam ülkesine kâfir, acem, fakir, muhtaç, konuşamayan hayvanlar gibi, bir şeyden anlamaz halde getiriliyorlar. Kelime-i şehadet öğretilmesi sonucu İslamiyet ile müşerref oluyorlar. Ardından sünnet edilerek temizleniyorlar. Sonra mümkün olduğu kadar Kuran ve hadis okuyorlar. Bundan sonra kemal derecelerine yükselerek savaş sanatlarını tamamlayıp güzelliğin zirvesine çıkıyorlar. Emir, memlûk oluyorlar, büyükler, seyyidler, Müslümanların reisleri arasına katılıyorlar. Felaketler karşısında ileri gelenlerden oluyorlar. Bundan sonra onlar arasından samimi Müslüman olanlar, İslam sevgisi eti, kanı, aklıyla mezcedilmiş olanlar çıkıyor. Ayrıca içlerinden Allah'ın yücelttiği kudret ve iradesiyle sultan, imam kıldığı kişiler çıkıyor. Onlardan emir ve Müslümanların ileri gelenlerini idare eden bilgili, tecrübeli, insaflı, adil davranan; basiret, kerem, ihsan sahibi, âlimleri, fakirleri, dostları seven, sebiller, ribatlar, köprüler, camiler, medreseler, türbeler inşa eden, bunlara mushaflar, cüzler, âlimler, iyi kişiler, fakir Müslümanlar için kitaplar vakfeden emirler çıkıyor... (Makdisî 2019:72, 73).

Makdisî, Türklerin halk tarafından nasıl görüldüğü ve ileri gelenler nezdindeki konumu için ise; *Mazlum kişilere şefaatte, inkârcılardan şikâyetlerin hakkını almada, hasımlar arasını düzeltmede sözleri geçerlidir. Onlar bir anlaşmazlık meclisine varırlar, hasımlara anlaşmalarını tavsiye ederlerse kabul edilir, hemen iki taraf kani olup anlaşır, kalpleri*

⁷ Mısır'da nüfus, Araplar, Rumlar, Kıptiler ve Zencilerden oluşmaktaydı (el-Makrizî, 1997:725; Çiçek, 2002:646).

rahatlar. Hatta çarşılarda yollarda insanlar şiddetli çekişmeye, dalaşmaya, bağırma dalsalar, az miktarda Türk onları asalarıyla, kırbaçlarıyla vursalar kavga edenler etrafa dağılırlar, kaçarlar. Bununla beraber kavga eden kişilere fakihler, kadılar uğrasa onlara aldırış etmeyip kavgalarına devam ederler, onları önemsemezler. Askere gidelim soralım derse haksız olan hemen kaçar. Halkın güzel sözlerinden biri Türkler Mısır'ın tuzudur cümlesidir (Makdîsi 2019:86).

Memlûklerde, devletin idaresinde söz sahibi olmak bağlamında toplum, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere temelde iki kısma ayrılmaktaydı. Birbirinden keskin çizgiler ile ayrılan bu iki kısmın ilkin; devletin idaresi hususunda tek yetkili olan askeri sınıf, ikincisini ise; farklı tabakalardan oluşan halk oluşturmaktaydı. Makdîsi'nin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere her açıdan birbirlerinden farklı olan bu iki kesimin yöneten ve yönetilenler olarak bir bütün halinde bir devlet teşekkül etmeleri her iki kesim için de idare etmeleri veya edilmeleri bağlamında tamamlayıcı mahiyette görünmektedir. Ancak buradan Memlûklerde halkın, yöneticiler üzerinde hiçbir etkileri olmadığı ve Memlûk Sultanlarının hali hazırdaki Mısır halkının zayıf bir yapıya sahip olması sebebiyle onların rıza veyahut memnuniyetleri hususunda hiçbir çaba harcamadıkları anlamı çıkarılmamalıdır.

Bilindiği üzere Memlûkler, Mısır'da hüküm süren Eyyûbilerden, Mısır tahtını zorla ele geçirmişlerdi. Onların bu sebeple, gasp olayını ve sahip oldukları köle geçmişlerini unutturmaları gerekmektedir. Memlûklerin iktidarlarının meşruluğu açısından ayrıca Mısır halkının sevgisini kazanmak adına kendilerini ispat etmeleri yani Memlûklerin bir bakıma büyük olaylar içerisinde bilhassa da kahraman konumunda yer almaları gerekmektedir. Nitekim bu hususta, onların karşılarında devletin kuruluş yıllarında, onlar tarafından mağlup edilecek, iki büyük düşman/dış tehlike durmaktaydı.

Bunlardan ilkin Haçlılar, ikincisini ise, Moğollar oluşturmaktadır. Memlûklerin Moğollara karşı kazandıkları Ayn Calut zaferi ile Memlûkler, köle asıllı kimliklerini ve Mısır tahtını, gasp ederek ele geçirdiklerini halka ve büyük ölçüde diğer devletlere unutturmuşlardır. Onlar 1260 yılından itibaren artık başta Mısır ve Suriye halkı olmak üzere İslam âleminde durdurulamaz addedilen Moğolları yenen yani Moğol felaketinin önüne geçebilenler olduklarını ispatlamışlardır.

Memlûklerin Moğolları adeta hezimete uğrattıkları Ayn Calut zaferi, tarihçi Baybars el-Mansurî'nin; *"Türklerin kararlılığı sayesinde uzaklaştırılmış oldu. Onların gücüyle şirkin burnunu toprağa sürttü. Bu*

onların öçlerini almak için uğraş verdikleri ilk hadise ve yarattıkları destanların ilkiydi" sözleriyle Memlûklerin İslam âlemindeki yerinin anlaşılması bakımından önem taşımaktadır (Baybars el-Mansurî, 2016:98). Kazanılan bu zafer ile aynı zamanda, yerli halkın da gönlünü fetheden Memlûklerin üstlenmiş oldukları, "Müslümanları koruma" misyonu, onların yabancıları oldukları bu topraklarda, uzun bir süre daha hâkimiyet sürmeleri için gerekli olan meşruluğu sağlamış oldu (Kopruman, 2005:98).

Mısır halkı yapısı itibarıyla Memlûklerin başlarına yönetici olarak geçmelerine ve üzerlerinde hâkimiyet kurmalarına itiraz edebilecek bir pozisyona sahip değildi. Ancak bununla beraber onlar, Memlûklerin yönetimine karşı zaman zaman tepkilerini isyan ederek veyahut destek vererek göstermişlerdir. Bu bakımdan Memlûk Devleti tarihinde halkın göstermiş olduğu en bariz tepkileri, Sultan Zeyneddin Ketboğa'nın, (1294-1296) Sultan el-Melik en-Nasır'ın (ikinci ve üçüncü saltanat dönemleri 1299-1309/1310-1341) ve Sultan Baybars el-Çaşnigir'in (1309-1310) saltanatları dönemlerinde görmekteyiz.

Sultan Ketboğa'nın saltanatının (1294-1296) ilk dönemlerinden itibaren ülkede, siyasi ve ekonomik açıdan sıkıntılar görülmekteydi. Bu sıkıntılarının başında ise, kıtlık gelmekteydi. Nil'in su seviyesinin yeterli ölçüde yükselmemesi sebebi ile iyi ürün alınmaması sonucunda kıtlık ileri derecede artmıştı (İbn İyas, 1960:112; Kanat, 2019:48). Mısır'da ve civarında pahalılık ve ölüm sayısı da oldukça fazlaydı. Pahalılık o denli artmıştı ki bazıları, ölümleri ve köpekleri dahi yemek zorunda kalmıştı. Bunun akabinde Mısır'da düzen bozulmuş ve çok sayıda insan başka ülkelere göç etmek durumunda kalmıştır (Yafî, 1997; İbn İyâs, 1960:112; İbn Tağriberdî, 2013:84).

Devletin içtimai ve iktisadi durumunun bu derece kötü olduğu vakitte Sultan Ketboğa, Moğollara sempati beslemiş ve onlara karşı ileri düzeyde ilgi göstermiştir. Onlardan önde gelenlerine tabihaneler vermiş ve onların mukaddem emirler derecesine yükselip, Kal'atul Cebel'de oturmalarına imkân tanımıştır. Buna karşı Moğolların hal ve hareketleri, başta emirler olmak üzere rahatsız edici bulunmaktaydı. Nihayetinde onlar, Moğolları adeta başlarına bela eden Sultan Ketboğa'nın aleyhine karşı tavır takınmışlardır. Zamanla da Ketboğa'ya karşı besledikleri kin, nefrete dönüşmüştür. Devletin üst yönetiminde yaşanan bu gerginlik ise halka sirayet etmiş ve halk açıkça, Ketboğa'nın yüzüne karşı lanet okur hale gelmiştir. Böylelikle onlar da emirler gibi onun saltanatından yüz çevirmişler, öyle ki adeta onun saltanatından iğrenir olmuşlardır. Sonunda Ketboğa, Sultanlığına yönelik muhalif olan memlûklerin ayaklanması neticesinde hezimete

uğramış, kaçmış ve kendisine bağlı bir grup da kalmamıştır (İbn İyâs, 1960:112-114; Baybars el-Mansurî, 2016:137, 138).

Sultan el-Melik en-Nasır Muhammed'in ikinci saltanatı 1310 yılında son bulduğu vakit halk, Ketboğa'nın saltanatı zamanında olduğu gibi Nil suyunun çekilmesi olayını, en-Nasır Muhammed'in Mısır tahtından gitmesine bağlamış ve bu durum, hayat pahalılığına, ölümlere sebep, bela ve musibet olarak görülmüştür (Baybars el-Mansurî, 2016:179).

Nitekim el-Melik en-Nasır Muhammed'in ikinci saltanatından sonra tahta çıkan Sultan Baybars el-Muzaffer el-Çaşnigir'in saltanatı zamanında halkın, sabık Sultana bağlılıkları ve ona halen destek vermeleri, Sultanın ümera ve halk nezdinde tam anlamı ile otorite kurmasına engel olmuştur. Durumun kendisi için kritik bir hal aldığını gören Sultan Baybars el-Çaşnigir, Halife Müstekfi Billâh'tan kendisine yaptığı biati yenilemesini istemiştir. Her ne kadar biat merasimi tekrarlınsa da bu, sonucu değiştirmemiştir. en-Nasır Muhammed'in kendisine destek veren emirler ile birlikte Dımaşk'a gitmek üzere Kerek'ten ayrıldığını ve savaşmaksızın Dımaşk ve Suriye'nin şehirlerini ele geçirdiğini haber alınca, Sultan tahttan feragat etmekten başka bir çare bulamamıştır (İbn İyâs, 1960:129, 130; el-Aynî, 1992:129-147; Yiğit, 2019:76, 77).

SONUÇ

Memlûk Devleti Sultanları, en başından itibaren Mısır'da saltanat tahtına geçebilmek için baskı, şiddet, zorbalık ve bunların en son noktası olan suikast düzenlemekten çekinmemişlerdir. Ancak zaman aralığı Orta Çağ olsa bile şiddet yoluna başvuran kişilerin iktidarları, meşru olarak kabul görmemekteydi. Nitekim bu şekilde elde edilen iktidar, halkın istek ve iradesinin dışında gerçekleşmiş olmaktaydı. Memlûkler, Mısır coğrafyası üzerinde hâkim olmaya başladıkları ilk zamanlarda, toplum tarafından doğrudan kabul edilmeseler de çok geçmeden gelişen tarihi hadiseler neticesinde onların toplum tarafından ülkelerine ve kendilerine faydalı görülmeleri neticesinde hâkimiyetleri, halk ve diğer devletler tarafından kabul görülmüştür.

Memlûk Devleti'nde, yöneticilik gibi üst düzey görevlerde yer alabilmek için, memlûk olmak yani askeri memlûk sisteminden gelmiş olmak gerekliydi. Bu hususa sahip her emir için iktidara ve diğer üst düzey görevlere bir kural olmaksızın ulaşılabilirdi. Ancak gücün, fırsat eşitliği yarattığı bu devlette halka, saltanat ve üst düzey idari görevler kapalı idi. Bununla beraber halkın, Memlûklerin iktidarda

olmalarında veya olamamalarında tamamıyla etkisiz olduklarını söylemek yanlış olacaktır. Nitekim Memlûkler, yönetime halkı dâhil etmemiş olsalar da onların rızalarını veyahut isyan veya muhalif hareketlerini dikkate almak durumunda kalmışlardır. Halk, Memlûk Sultanları ülkede siyasi ve iktisadi istikrarı sağladığı ve Haçlılar, Moğollar gibi dış düşmanlara karşı zafer kazandığı sürece Memlûklerin neden başlarında yönetici olarak yer aldıklarını sorgulamamış ve bu sebeplerle onların iktidarlarını kabul etmişlerdir. Nitekim Memlûkler, siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel açılarından Mısır halkı için bir engel ve tehdit oluşturmayıp, bilakis aksi yönde bu coğrafyaya her açıdan önemli katkılarda bulunmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Abâdî, A. M. (1982), *Kıyâm Devletü'l Memâlik el-Ulâ fi Mısır ve's Şam*, Beyrut.
- Ahmet bin Fazlân. (2020), *İbn Fazlân Seyahatnâmesi*, (Çev: Ramazan Şeşen), Tarih Encümeni Yayınları, İstanbul.
- Âşûr, S. A. (1992), *el-Mücteme el-Mısırî fi Asr Selâtin el-Memâlik*. Kahire.
- Ayalon, D. (1989), "Memlûk Devletinde Kölelik Sistemi", (Çev: Samira Kortantamer), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 1:4, 211-247.
- Ayaz, F. Y. (2007), "Türk Memlûkler Döneminde Mısır Halkının Siyasî Olaylara Karşı Tutumu", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7:1, 45-94.
- Ayaz, F. Y. (2015), *Memlûkler (1250-1517)*, İsam Yayınları, Ankara.
- Baybars el-Mansûrî. (2016), *et-Tuhfetü'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye Türk Devleti Konusunda Sultanlara Armağan (1252-1312)*, (Çev: Hüseyin Polat), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Berkey, J. P. (2015), *Ortaçağ Kahire'sinde Bilginin İntikali*, Klasik, İstanbul.
- Budayev, N. M. (2019), *Memluk Tarihinden Bir Yaprak Kim Bu Çerkesler*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Ceylan, A. (2003), "İslam'da Siyasal İktidar (Velâyet-i Âmme)" *Erzincan Binali Yıldırım Üni. Hukuk Fak. Dergisi*, 1-2:VII, 89-104.
- Çiçek, K. (2002), "İlk Müslüman Türk Devletlerinde Toplum ve Ekonomi", *Türkler Ansiklopedisi*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 339-351.
- Demirci, J. (2003), "Cumhuriyet'in 80. Yılında Türkiye'de Memlûk-Kıpçak Türkçesi Çalışmaları", *Türkoloji Dergisi*, 16:2, 53-64.
- el-Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed. (1992), *İkdu'l Cumân fi Tarihi Ehli'z-Zaman*, 5, (Nşr: M. M. Emin), Kahire.
- el-Makrizî, Takıyuddîn Ahmed b. Ali. (1997), *İğâseti'l Ümme bi Keşfi'l Gumme*, 1, (Thk: Kerem Hilmi Ferhat), Kahire.
- el-Makrizî, Takıyuddîn Ahmed b. Ali. (1997), *Kitabu'l-Mevâ'iz ve'l-İ'tibar bi-Zikri'l Hıtat ve'l-Âsâr*, 1-2, (Thk: M. Zeynuhum-M. eş-Şarkâvî), Kahire.
- Gezen, N. (2019), *Memlûk Devleti, Delhi Türk Sultanlığı ve Türkiye Selçukluları'nda Saltanat Nâipliği*, Hacettepe Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Gökbek, A. (2000), *Kıpçak Türkleri*, Ötüken, İstanbul.
- Hitti, P. (1980), *Siyasi ve Kültürel İslam Tarihi*, (Çev: S. Tuğ), Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- Hüseyin, Abdülmünim Muhammed Hamdi. (2000), *Dirâsât fi Tarihi'l-Eyyübiyyîn ve'l Memâlik*, İskenderiyye.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed. (2000), *Kitâbu'l İber ve Divânu'l Mübtede ve'l Haber fi Eyyâmî'l Arab ve'l Berber ve men Âsarahum min Zevi's Sultâni'l-Ekber*, Beyrut.
- İbn İyâs, Muhammed b. Ahmed. (1960), *Bedâi'u'z-Zuhûr fi Vekâi'i'd-Duhûr*, 1, (Nşr: Muhammed Mustafa Ziyade), Kahire.
- İbn Tağriberdî. (2013), *En-Nücümü'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (Çev: Ahsen Batur), Selenge Yayınları, İstanbul.
- İbn Tağriberdî. Ebu'l Mehasin Cemaleddin Yusuf. (1988), *ed-Delîlü's-Şâfi ale'l-Menhelü's-Sâfi*, (Nşr: Fehim M. Şeltût), Kahire.
- Kanat, C. (2007), "Memlûk Devleti'nde Eğlence Kültürü", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXII:1, 53-62.
- Kanat, C. (2019), "Ketboğa", *TDVİA*, Ek-2, Ankara, 47-49.
- Kapani, M. (2007), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınları, Ankara.
- Kara, A. (2017), "Memlûk Toplumu: Sosyal Yapı, Şehirler ve İktisadî Faaliyetleri Üzerine Bir Bakış", *Türk Tarihine Dair Yazılar II*, (Ed: A. Demir-T. Kalkan-E. Erdoğan), Gece Kitaplığı, Ankara.
- Keleş, B. (2002), "Memlûkler Döneminde Sosyal Yapı", *Türkler Ansiklopedisi*, 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 394-398.
- Koprıman, K. Y. (1991), "Bahriyye", *TDVİA*, 4, 512.
- Koprıman, K. Y. (1992), "Memlûkler Döneminde Mısır'da Sosyal Hayat", *DGBİT*, İstanbul.
- Koprıman, K. Y. (2005), *Mısır Türk Sultanlığı (Memlûkler)*, Makaleler, (Yayına Haz: E. Semih Yalçın-Altan Çetin), Berikan Yayınevi, Ankara.
- Kortantamer, S. (1984), "Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 2:1, 27-45.
- Kortantamer, S. (1988), "Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı", *Belleten*, LII, 227-246.
- Kortantamer, S. (1993), *Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.
- Kortantamer, S. (1999), *Memlûklarda Türk Kültürü*, Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir.
- Kurat, A. N. (2002), *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri*. Murat Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Mâcid, Abdülmun'im. (1979), *Nüzumu Devleti Selâtinî'l-Memâlik ve Rûsûmuhum fi Mısır*, 1, Kahire.
- Makdîsî, Muhibbeddin Ebu Hamid (2019), *Mısır'daki İslâm Devletleri ve Türk Memlûklerin Faziletleri*, (Çev: R. Şeşen), Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Sülükçü, Y. (2017), "Memlûkler Döneminde Mısırdaki Araplara Türkçe Öğretmek Amacıyla Yazılmış Türkçe Öğretimi Kitaplarının Karşılaştırmalı İncelemesi", *International Journal of Language Academ*, 5:7, 423-436.
- Sümer, F. (1969), "Anadolu'da Moğollar", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1969, 1-147.
- Şeşen, R. (1969), "Eski Araplara Göre Türkler", *Türkiyat Mecmuası*, 15:7, 11-36.
- Takkuş, M. S. (2015), *Tarihu'l Memalik fi Mısır ve's Şam*, Darü'n-Nefais, Beyrut.
- Tekindağ, Ş. (1961), *Berkuk Devrinde Memlûk Sultanlığı*, İstanbul.
- Tekindağ, Ş. (1971), "Memlûk Sultanlığı Tarihine Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi*, 25, 1-38.
- Tomar, C. (2010), "Tabaka", *TDVİA*, 39, 288.
- Yafî, Abdullah b. Es'ad b. Ali b. Süleyman el-Yemanî el Mekkî, (1997), *Mir'atu'l Cenân ve İbretü'l Yakzan fi Ma'rifeti havadisî'z-Zaman*, 4, Beyrut.
- Yiğit, İ. (2019), *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayhan, İstanbul.

EXTENDED ABSTRACT

The Mamluk State, one of the most powerful and influential states among the Medieval Turkish-Islamic States, dominated Egypt and Syria between 1250 and 1517. This state differs from the Turkish-Islamic States due to some of its characteristics. The reasons that make the Mamluk State different from other states and make its history interesting in a way are; first of all, the Mamluks had the identity of slaves in the process before they took part in the high-level positions of the state, such as the Sultanate. In addition, in the Mamluk State, where the Mamluk system was applied in the most perfect way, there was no inheritance system for the sultanate, that is, the understanding of the inheritance of the sultanate from father to son. Finally, the Mamluk State, which has a military character, differs in terms of ethnic origin, language, etc. ruled a society different from them in every way for 267 years in fact, they have contributed to the social, economic and cultural development of the fields they do not belong to but dominate. In this study, we will try to explain how the Mamluks gained dominance and influence over the local people in the field of Egypt and Syria where they were the rulers, in the context of the governed relationship.

From the very beginning, the Mamluk Sultans did not hesitate to carry out oppression, violence, tyranny and assassination, which is the last point of these, in order to take the throne in Egypt. However, even if the time interval was medieval, the power of those who resorted to violence was not accepted as legitimate. As a matter of fact, the power obtained in this way was realized outside the will and will of the people.

The military class, which is the only authority in the administration of the state in the Mamluks, the second; it consisted of people from different strata. The formation of a state as a whole as the rulers and the ruled, which are different from each other, seems to be complementary for both groups in terms of their administration or being administered. In the Mamluk State, it was necessary to be a mamluk, that is, to have come from the military mamluk system, in order to take part in high-level positions such as administrators. Power and other high-ranking posts could be reached without a rule for any emir with this feature. However, in this state where power created equality of opportunity, the sultanate and high-level administrative duties were closed to the people. As a matter of fact, although the Mamluks did not include the people in the administration, they had to take into account their consent or rebellion or opposition movements. As long as the Mamluk Sultans ensured political and economic stability in the country and won victories against external enemies such as the Crusaders and the Mongols, the people did not question why the Mamluks took their place as rulers and accepted their power for this reason. As a matter of fact, the Mamluks did not pose an obstacle or threat to the Egyptian people in terms of political, social, economic and cultural aspects, on the contrary, they made significant contributions to this geography in all aspects.

As it is known, the Mamluks seized the Egyptian throne by force from the Ayyubids who ruled in Egypt. For this reason, they had to make them forget the usurpation and their slave past. In terms of the legitimacy of their power, the Mamluks had to prove themselves in order to win the love of the Egyptian people, in other words, the Mamluks had to take part in the big events, especially in the hero position. As a matter of fact, in this matter, two great enemies/external dangers were standing in front of them during the foundation years of the state, which would be defeated by them.

The first of these is the Crusaders, and the second is the Mongols. With the victory of the Mamluks against the Mongols, Ayn Calut, the Mamluks made the people and largely other states forget their slave-based identity and the Egyptian throne by usurping them. Since 1260, they have proven that they are the ones who defeated the Mongols, who were considered unstoppable in the Islamic world, especially the people of Egypt and Syria, that is, they were able to prevent the Mongolian disaster.